

Вбивство через необережність: проблеми кримінальної відповідальності¹

Питанням охорони життя і здоров'я людини в науці кримінального права завжди приділялася значна увага. Особлива соціальна цінність життя людини і, на жаль, велика поширеність такого злочину, як вбивство зумовлює як науковців, так і законодавця постійно привертати увагу до дослідження питань кримінальної відповідальності за злочини проти життя і здоров'я особи.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених як загальним питанням кримінально-правової охорони життя і здоров'я людини, так і вузькоспрямованих робіт щодо аналізу окремих складів злочинів, передбачених розділом II Особливої частини КК, в Україні донедавна були відсутні фундаментальні, монографічні дослідження кримінально-правової відповідальності за вбивства через необережність. Тому нещодавно опублікована монографія українського науковця *Олени Гороховської* є своєчасною й актуальною і має як теоретичне, так і практичне значення.

Автор поставив перед собою низку завдань, серед яких: установити поняття (об'єктивні і суб'єктивні ознаки) вбивства через необережність, запропонувати нові підходи щодо відмежування цього злочину від суміжних злочинних діянь, виробити пропозиції щодо удосконалення кримінально-правових норм стосовно відповідальності за вчинення цього злочину і практики застосування положень КК як при кваліфікації, так і при призначенні покарання особі, яка вчинила зазначене злочинне діяння.

Не намагаючись охопити все коло проблем, які розглянуті у монографії, зупинимось на найбільш важливих і принципових, з нашої точки зору, питаннях, які характеризують (висвітлюють) значущість, актуальність і науковий рівень роботи.

Перша проблема, якої торкнувся автор — розвиток законодавства про вбивство через необережність. Робота починається з дослідження вітчизняного законодавства про позбавлення життя через необережність. Аналізується питання соціальної обумовленості кримінально-правової

¹ *Гореховська О. В.* Вбивство через необережність: проблеми кримінальної відповідальності: Монографія / Наук. ред. А. А. Музика. – К., 2007. – 180 с.

заборони цього злочинного діяння, історичний розвиток вітчизняного законодавства та зарубіжний досвід встановлення відповідальності за заподіяння смерті через необережність.

Основна увага у монографії приділена питанням кримінально-правової характеристики вбивства через необережність. Автор дослідив поняття, об'єктивні і суб'єктивні ознаки цього складу злочину. В роботі висловлюються додаткові аргументи на користь того, що вбивство може бути вчинене лише умисно (як це і зазначено у ч. 1 ст. 115 КК), а з необережності особу можна лише позбавити життя (тобто спричинити їй смерть). У цьому контексті пропозицію автора щодо зміни назви ст. 119 КК та її диспозиції, на наш погляд, необхідно підтримати.

Певний науковий та практичний інтерес становлять наведені автором дані щодо факультативних ознак об'єктивної сторони цього складу злочину, а саме: місця, часу, способу вчинення вбивства з необережності. Звичайно на кваліфікацію ці ознаки не впливають, проте, можуть бути використані у профілактиці вчинення цього злочину.

Особливу увагу у своєму дослідженні автор приділив кваліфікації вбивства через необережність і відмежуванню цього злочину від суміжних злочинних діянь: умисного вбивства; умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого; необережного тяжкого тілесного ушкодження; правомірного ризику; позбавлення життя внаслідок порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту; службової недбалості та випадкового заподіяння смерті.

Поза увагою не залишилася й проблема призначення покарання за вбивство через необережність. Як зауважує автор, «специфічним критерієм ефективності покарання за цей злочин є вироблення засудженими у період відбування ними покарання та ресоціалізації стійких ознак особи, що відображають її опірність ризикованим формам поведінки» (с. 134–135). У зв'язку з чим «видається необхідним перегляд у бік зменшення на законодавчому рівні строків позбавлення волі за ці злочини» (с. 135).

Слід згадати, що висновки і пропозиції автора базуються не лише на надбаннях (досягненнях) вітчизняної і зарубіжної кримінально-правової доктрини, а й ґрунтуються на значному емпіричному матеріалі (вивчена практика судів Запорізької і Дніпропетровської областей у сфері застосування законодавства про відповідальність за вбивства через необережність, а також вибірково проаналізована відповідна судова практика, що склалася в інших областях України, та яка становить інтерес щодо вирішення питань кваліфікації цього злочину).

Монографія характеризується єдністю концептуальних положень, завершеністю дослідження всіх аспектів обраної теми, логічністю викладу. Сформульовані О. Гороховською висновки можуть бути сприйняті наукою кримінального права і використані для подальших наукових досліджень кримінально-правової охорони життя людини.

Разом з тим необхідно зазначити, що окремі положення монографії, як і всякої ґрунтовної наукової праці, мають дискусійний характер. Деякі питання досліджуваної проблеми ще потребують подальшого вивчення і обґрунтування. Так, додаткової аргументації, на наш погляд, потребує позиція автора про те, що мотив і мета є факультативними ознаками суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 119 КК України, проте мають значення для правильної кваліфікації вбивства через необережність, індивідуалізації покарання та виправлення засуджених (с. 140).

Крім того, автор запропонував низку змін до КК України, втім щодо деяких з них хотілося б висловити певні міркування. На наш погляд, будь-які пропозиції щодо зміни норм (диспозицій чи санкцій) Особливої частини КК необхідно здійснювати з урахуванням інших положень КК, не порушуючи цілісність закону. Проте автор, на наш погляд, з метою удосконалення диспозиції і санкції норми, яка передбачає відповідальність за вбивство через необережність, не бере до уваги інші склади злочинів, наслідком яких є спричинення смерті з необережності. Так, у роботі пропонується як кваліфікуючу ознаку вбивства через необережність передбачити вчинення цього злочину у сфері дії джерела підвищеної небезпеки (с. 66–68, 143). Виникає питання, а як у такому разі ч. 2 ст. 119 КК буде співвідноситися зі злочинами передбаченими, наприклад, розділом X Особливої частини КК. Як, наприклад, відмежувати заподіяння смерті через необережність у сфері дії джерела підвищеної небезпеки і вчинення злочинів, передбачених ч. 2 ст. 134, ч. 2 ст. 267, ч. 2 ст. 270, ч. 2 ст. 271, ч. 3 ст. 276, ч. 2, 3 ст. 286 КК тощо? На думку автора, для того щоб не допустити конкуренції кримінально-правових норм у разі введення такої кваліфікуючої ознаки, необхідно у примітці до ст. 119 КК окреслити коло джерел підвищеної небезпеки, до яких віднести: технічні і транспортні засоби, вогнепальну і холодну зброю, наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги і прекурсори, сильнодіючі та отруйні речовини тощо. Проте такий підхід, на наш погляд, є нелогічним з точки зору законодавчої техніки (бо за таких умов порушується принцип побудови Особливої частини КК за родовим об'єктом) і не вирішує питання відмежування зазначених злочинів.

Далі. Автор пропонує доповнити Загальну частину КК статтею «Співзаподіяння у злочині», виклавши її в такій редакції: «Співзаподіянням у злочині є спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні необережного злочину» (с. 74–76, 141). Схожі думки вже висловлювалися у кримінально-правовій науці, водночас, навіть якщо й погодитися з такою пропозицією, хотілося б почути аргументи щодо кримінально-правового значення такого нового положення (інституту) КК. Однак автор не зазначив, ні в який розділ Загальної частини КК необхідно помістити таку норму, ні яке кримінально-правове значення спричиняє ця новела: чи її доцільно передбачити як кваліфікуючу ознаку певних складів злочину, чи враховувати при призначенні покарання? Тобто питання щодо доцільності такої новели КК, на наш погляд, залишилося невирішеним.

Не зовсім аргументованою, з нашої точки зору, є позиція щодо зменшення суворості санкцій ч. 1 і ч. 2 ст. 119 КК. Оскільки в такому разі виникає питання щодо співвідношення відповідальності за інші злочини, які спричинили смерть з необережності, і за вбивство через необережність. Так, за заподіяння смерті з необережності у сфері дії джерела підвищеної небезпеки автор пропонує передбачити покарання у виді обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого. Водночас автор не враховує, що, наприклад, порушення вимог пожежної безпеки, яке спричинило загибель людей, карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років; порушення правил безпеки дорожнього руху, якщо воно спричинило загибель людей, карається на строк від трьох до восьми років з позбавленням права керувати транспортним засобом на строк до трьох років або без такого. Більше того, за заподіяння смерті з необережності повторно (після вчинення, наприклад, одного з наведених вище злочинів) може бути призначене лише менш суворе покарання.

Крім того, на наш погляд, необхідно більш диференційовано підходити і до побудови санкцій норм однієї статті. Так, автор пропонує у ч. 1 ст. 119 КК передбачити покарання у виді обмеження волі на строк до трьох років (тобто від одного до трьох) або позбавлення волі на той самий строк, а в ч. 2 ст. 119 КК передбачити покарання у виді обмеження волі на строк до п'яти років (тобто від одного до п'яти) або позбавлення волі на той самий строк. У такому разі нижня межа санкцій ч. 1 і ч. 2 ст. 119 КК є однаковою, що, на нашу думку, є не зовсім обгрунтованим.

Окремі позиції, висловлені у монографії, на наш погляд, є відверто помилковими. Так, автор, встановлюючи критерії відмежування небережного вбивства від умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, зазначає, що «відповідальність за ч. 2 ст. 121 КК України настає лише за умови, що при вчиненні протиправних дій винний передбачав можливість заподіяння тяжкого тілесного ушкодження і бажав або свідомо допускав настання смерті» (с. 116).

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що поява рецензованої праці стала вагомою подією у правничому житті України. Висловлені зауваження і міркування не виключають загальної позитивної оцінки монографічного дослідження О. В. Гороховської і, крім того, мають дискусійний характер. Результати наукової роботи і висловлені автором пропозиції служитимуть як удосконаленню кримінально-правових норм, поліпшенню практики застосування відповідних положень КК, так і використанню у подальших наукових дослідженнях.

*В. Тютюгін, кандидат юридичних наук,
професор кафедри кримінального права
Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*

*О. Ус, кандидат юридичних наук,
асистентка кафедри кримінального права
Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*

Система національного законодавства в контексті права (лібертарно-легістський підхід)¹

Дослідження Є. П. Євграфової поза всяким сумнівом присвячено актуальній теоретичній і практичній проблемі. Як слушно підкреслює авторка, «Україна на сьогодні переважно має ту систему законодавства, яку вона отримала в “спадщину” від колишньої Української РСР і від якої вона поступово відходить, проводячи змістовні зміни в законодавстві...» (с. 62). Зрозуміло, що це зумовлює значний науково-практичний інтерес до питання про засади системи національного законодавства і фактори формування даної системи, які аналізуються відповідно в 3 та 4 розділах монографії. Проте перед цим доцільно з'ясувати, що являють собою система законодавства і система права, форми права і джерела

¹ *Євграфова Є. П.* Система національного законодавства в контексті права (лібертарно-легістський підхід): Монографія. — К., 2007. — 184 с.